

NURULLAH ATAÇ'IN 1956 YILINA AİT GÜNCELERİNDE ÖDÜNÇLEMELER İÇİN KULLANDIĞI SÖZLER VE BU SÖZLERİN GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK'TEKİ GÖRÜNÜMLERİ

WORDS USED FOR BORROWINGS IN NURULLAH ATAÇ'S JOURNALS OF
1956 AND VIEWS OF THESE WORDS IN THE CURRENT TURKISH
DICTIONARY

Doç. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN

Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni
Türk Dili Anabilim Dalı, yturun@cu.edu.tr

Adana / Türkiye

ORCID: 0000-0003-3665-2775

ÖZET

Nurullah Ataç, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Ataç, aynı zamanda özellikle deneme ve güncelerinde kullandığı yeni sözler ve devrik cümle kullanımıyla Türk dili tarihi içinde tartışmaların da odağında olan isimdir. Türk dili ve edebiyatı tarihi içinde Ataç; edebi kişiliği, dil anlayışı, eleştirmenliği gibi birçok yönden değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise Ataç'ın günce türü yazılarında, ödünçleme sözler için kullandığı karşılıklar üzerinde durulmuştur. Yazarın 1956 yılına ait güncelerinde yer alan ödünçleme sözler için kullandığı karşılıklar Güncel Türkçe Sözlük'teki görünümü açısından ele alınmıştır. Ataç'ın Doğu ve Batı dillerinden ödünçlemeler için kullandığı sözlerin yapı özellikleri bağlamında daha çok türetme yoluyla oluşturulan sözler olduğu görülmektedir. Yeni sözlerin daha çok Doğu dillerinden ödünçlemeler için oluşturulduğu gözlenmiştir. Belirlenen sözler sözlükselleşme ve sözlükselleşme aşamaları bağlamında da ele alınmıştır. Güncelerde belirlenen sözler, sözlükselleşme aşamaları bağlamında yeni öge (neologism) olarak değerlendirilmiş; belirlenen yeni ögelerin yerleşikleşme (institutionalisation) aşamasını tamamlaması ve sözlük birime dönüşme durumu incelenmiştir. İnceleme sonunda belirlenen sözlerin yaklaşık yarısının sözlük birime dönüştüğü görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Nurullah Ataç, günce, sözlükselleşme, sözlük birim

ABSTRACT

Nurullah Ataç is one of the important names of Turkish literature in the Republic period. Ataç is also at the center of discussions in the history of the Turkish language, especially with the use of new words and inverted sentences in his essays and journals. Ataç has been evaluated from many aspects, as his literary personality, understanding of language, criticism in the history of Turkish language and literature. In this study, the equivalents used by Ataç for borrowing words in his journal type writings are focused on. The equivalents used by the author for borrowing words in his journals of 1956 were discussed in terms of their appearances in the Current Turkish Dictionary.

It is seen that the words that Ataç uses for borrowing from Eastern and Western languages are mostly derivative words in the context of their structural features. It has been observed that the new words were mostly composed for borrowings from Eastern languages. The words determined were also discussed in the context of lexicalization and lexicalization stages. The words determined in the diaries were evaluated as a new element (neologism) in the context of lexicalization stages. The status of the new elements that are determined to complete the institutionalisation stage and turn into a lexeme is examined. At the end of the analysis, it was seen that approximately half of the words determined turned into lexeme.

Keywords: Nurullah Ataç, journal, lexicalization, lexeme

1.GİRİŞ

Türk dili tarihi içinde dilde sadeleşme, özleşme konusu önemli bir yer tutar. Bu çerçevede Türk dilinde sadeleşme, özleşme akımıyla ilgili görüşler, tartışmalar üzerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır (Levend, 1960; Özcan Gönülal, 2011, Özdemir-Süğümlü, 2013). Cumhuriyet döneminde dilde sadeleşme ve özleşme akımı kapsamlı bir konudur. Bu çalışmada bu kapsamlı konuya yönelik görüş ve tartışmaları ele almak ve bunların değerlendirmesini yapmak bu çalışmanın sınırlarını aşan bir durumdur, zaten bu çalışmanın böyle bir amacı da yoktur.

Özellikle 1940 ve 1950’li yıllarda yazılarında gerek devrik cümle kullanımı gerekse öztürkçe sözcük kullanımıyla bu dönemin önemli isimlerinden biri, kuşkusuz Nurullah Ataç’tır. Ataç, kaleme aldığı deneme, eleştiri, günce türü yazılarında dili ve üslubuyla dikkat çeken Cumhuriyet dönemi yazarlarından biridir. Nurullah Ataç ile ilgili yapılan çalışmalarda yazarın eleştirmen ve deneme yazarı olarak özelliklerinden kapsamlı biçimde söz edildiği görülür (Kurdakul, 1987: 188; Bezirci, 1998: 14). Asım Bezirci, Ataç’ın Türk edebiyatı ve düşünce hayatına yaptığı katkılar arasında “Türkçenin özleşmesi, gelişmesi, benliğine kavuşması, yazarların bir dil beğeni ve bilincinin uyanması, devrik tümcenin kullanılması, konuşma dilindeki bazı özelliklerin (canlılık, doğallık, sıcaklık, kıvraklık, değişkenlik vb.) yazı diline aşılması; deneme, günce ve söyleşi türünün yerleşip gelişmesi” bilgilerine de yer vermiştir (Bezirci, 1998: 14).

Ataç, konuşma dili özelliklerinden yararlanarak daha canlı, doğal, akıcı bir üslup oluşturmak için yazılarında devrik kullanımlara sıkça yer vermiştir (Torun, 2009: 58). Ayrıca yazılarında birtakım yeni sözcükler de kullanarak dilin özleşmesine katkı sunmayı amaçlamıştır. Ataç’ın yazılarında kullandığı yeni sözcüklerin kaynağını Eski Türkçeden ve ağızlardan alınan sözcükler ile kendi türettiği sözcükler oluşturur (Tekin, 1958: 408).

Yazınsal türler bağlamında daha çok “günlük” olarak bilinen türün Türk edebiyatındaki önemli temsilcileri arasında Nurullah Ataç ismi de yer alır (Aydın Satar, 2014: 125). Ataç’ın bu türden yazılar için “günce” sözünü kullandığı görülür. Yazarın 1954-1955 ile 1956-1957 yıllarını kapsayan günlük türündeki yazıları *Günce 1953-1955* ve *Günce 1956-1957* başlıkları altında yayınlanmıştır.

“Ataç’ın güncelerinde ayrıca içinde gösterdiği sözlere karşılık kullanıldığı, sözlükselleşme bağlamında bir anlamda yeni öge (neoloji) sayılan bu türden öztürkçe sözcükler ne oranda sözlükselleşmiş ve günümüz söz varlığında kendine ne kadar yer bulmuştur?” soruları, bizi bu araştırmaya iten temel soru olmuştur. Bu bağlamda sözlükselleşme ve sözlükselleşme aşamaları hakkında bilgi verme gereği görülmüştür.

Sözlükselleşme terimiyle ilgili olarak gerek yabancı gerekse yerli araştırmacıların bu kavrama bakış açılarıyla ilgili “*birden çok sözcükten oluşan karmaşık sözcüklerin özel bir içerikle ve sık kullanılması sayesinde bağımsız birim haline gelme eğiliminde olma süreci; dil bilgiselleşmenin karşılığı olması; konuşma üretimi sürecinde, düşüncelerin seslere dönüştürülüp sözcüklerin üretilmesi işlemi; farklı biçimlerde oluşturulmuş ya da yeni anlam kazanan yapıların söz varlığına girme süreci*” olmak üzere temelde dört yaklaşımın olduğunu ifade eden Bozkurt, sözlükselleşmeyi “*farklı yollarla oluşturulmuş ya da dilde zaten mevcut olan sözcükler veya sözcük öbeklerinin var*

olan anlamları ile ya da bunlara yeni anlamlar yüklenmesi ile veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınan yapıların bir basılı veya elektronik bir sözlüğe dahil edilme süreci” olarak tanımlamıştır (Bozkurt, 2017: 35). Bir dil biriminin sözlük birim olarak sözlüğe dahil edilmesi, yani sözlükselleşmesi birtakım aşamalardan sonra mümkün olabilmektedir. Bir sözlük birimin, *anlık oluşum (nonce formation)*, *yeni öge (neologism)* ve *yerleşikleşme (institutionalization)* aşamalarından sonra bir sözlükte kendine yer bulduğu ifade edilmektedir (Bozkurt, 2017: 38).

İmer, Kocaman, Özsoy’da *anlık oluşum (nonce formation)* için “belirli bir bağlamda bireysel olarak kullanılan ilk türetim; türetilen sözcük, kullanıldığı dilin sözlüğüne girmiş değildir” bilgisine yer verilmiştir (2013: 30). Belirli bir kullanım sıklığına ulaşamayan anlık oluşumların yeni öge aşamasına geçemeyeceği, dolayısıyla da genel dilin söz varlığına ait olamayacağı ifade edilir (Bozkurt, 2017: 41).

Sözlükselleşme aşamalarından ikincisi *yeni öge (neologism)*’dir. Batı literatüründe yeni öge (neologism) ile ilgili tanım ve tartışmalara yer veren Bozkurt’un yeni öge (neologism) tanımı şöyledir: “*Teknolojideki, endüstrideki, politikadaki, kültürdeki veya bilimdeki yeni nesneleri ya da durumları, hareketleri, davranışları adlandırmak için dil topluluğunun tamamı tarafından olmasa da en azından bir bölümü tarafından tanınan, dil topluluğunun herhangi bir kesimi ya da bir kişi tarafından oluşturulmuş veya yeni biçimlendirilmiş (sözcük ya da öbek hâlindeki) dil ifadesi veya dilde hâlihazırda var olan sözcük ya da sözcük öbeğine yeni anlam kazandırılmış veya başka dilden ödünçlenerek alınmış birim*” (Bozkurt, 2017: 45).

Sözlükselleşmenin üçüncü aşaması olan *yerleşikleşme (institutionalization)*’nin ise daha çok dilin toplumsallık boyutuyla ilgili olduğu belirtilmekte, dildeki yeni ögenin “*kullanım sıklığı, dikkat çekmeme, kullanıcıların ve durumların çeşitliliği, anlam ve biçimlerin üretilmesi, kavramın dayanıklılığı*” gibi etkenlerin yerleşikleşme aşamasında belirleyici olduğu vurgulanmaktadır (Bozkurt, 2017: 53-56).

Bu çerçevede dil politikası-planlaması bağlamında özleşme akımı içinde türetilen ya da farklı şekillerde oluşturulan sözleri, kendi dönemi içinde sözlükselleşme aşamaları açısından yeni öge (neologism) olarak değerlendirmek mümkündür. Bu yeni ögelerin bir kısmı yerleşikleşme aşamasını tamamlayarak sözlük birim olarak günümüz sözlüklerinde yer bulmuştur.

Bu çalışmadaki amaç Ataç’ın 1956 yılına ait güncellerinde / günlüklerinde Doğu ve Batı dillerinden Türkçeye geçen ödünçleme sözler için kullandığı sözler üzerinde durmak ve belirlenen sözlerin sözlükselleşme bağlamında Güncel Türkçe Sözlük’teki (GTS) görünümelerini ele almaktır. Bu doğrultuda çalışmanın verileri için Yapı Kredi Yayınları arasında yer alan *Günce 1956-1957* başlıklı kitaptaki 1956 yılına ait günceller esas alınmıştır. Nurullah Ataç, gerek denemelerinde gerekse günce türü yazılarında Doğu ve Batı dillerinden ödünçleme olan sözler için kullandığı öztürkçe sözleri, hangi söze karşılık olarak kullandığını göstermek için ayrıç içinde ödünçleme sözcüğü de göstermiştir: “*Benim çelişmelerim... Kesinlemelerden (affirmation’lardan) kaçan bir kişide çelişme aramak ne demektir, anlamıyorum.*” (Günce 1956-1957, 29). // “*Bilim-yurdunun Tüze (hukuk) Kolu öğrencileri Sağlık (tıp) Kolu öğrencileriyle tartışmada kazanmışlar. Tartışılan konu da şu: ‘Kişioğluna tüze mi daha yararlıdır, sağlık mı?’ Değil mi ki tüze daha yararlı, bütün gençlerimiz sağlığı mağınlığı bıraksınlar da yargıç olsunlar, özge-ağzı (avukat) olsunlar...*” (Günce 1956-1957, 181) örneklerinde olduğu gibi. Bu çalışmada karşılığı ayrıç içinde gösterilen sözler üzerinde durulmuştur.

Doğu ve Batı dillerinden Türkçenin söz varlığına yerleşmiş ya da yeni girmekte olan sözler için Ataç’ın güncellerinde kullandığı, sözlükselleşme aşamaları bakımından yeni öge olarak değerlendirilen karşılıklar, acaba sözlükselleşme aşamalarından yerleşikleşme aşaması çerçevesinde ne oranda bugünün söz varlığında kendine yer bulmuştur? Bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturan bu soru doğrultusunda Ataç’ın 1956 yılına ait güncellerinde belirlenen sözler; ödünçlemeler, yeni ögelerin yapı özellikleri ve sözlükselleşme bağlamında GTS’teki durumları açısından ele alınmıştır.

2. BULGULAR

Nurullah Ataç'ın 1956 yılına ait güncelerinde Doğu ya da Batı dillerinden geçen sözler için kullandığı 215 söz / ifade belirlenmiştir. Güncelerde belirlenen 215 sözün kaynağı, Türkçenin tarihî dönemlerine özgü sözcükler veya Türkçenin ağızlarından alınan sözlerden oluşmaktadır. Bu sözlerin yalın biçimleri ya da bu sözlerden türetme veya birleştirme yoluyla ödünçlemeler için karşılıklar oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Ataç'ın ödünçleme sözler için kullandığı karşılıklar verilmiş, ilgili sözlerin karşılığı olan ödünçlemeler de metinde olduğu gibi ayrıç içinde gösterilmiştir. İlgili sözlerin GTS'teki durumu sözlükte yer alanlar sözler için "+", yer almayanlar için ise "-" ile işaretlenerek belirtilmiştir. İlgili sözlerden etken (aktif) söz varlığı içinde yer almayan ve GTS'te "eskimiş" veya "halk ağzında" etiketleriyle işaretlenen sözler de tabloda gösterilmiştir. Ayrıca GTS'te yer aldığı hâlde, güncelerdeki kullanımıyla GTS'teki kullanımı tam olarak örtüşmeyen sözler de belirtilmiştir.

Günce'deki Sözler	GTS'teki durumu
abay (dikkat)	-
abayla-(dikkat et-)	-
acun bükesi (dünya pehlivanı)	-
acun (dünya)	+
ağdık (kusur)	-
ak saz (kâğıt)	-
aksoy (asil)	-
aktöre (ahlak)	+
al (hile)	+ [GTS: <i>eskimiş</i>]
an (zihin)	+ [GTS III]
anık (hazır)	+ [GTS: <i>eskimiş</i>]
anıklan- (hazırlan-)	+ [GTS: anıklamak / <i>eskimiş</i>]
ansıt- (hatırlat-)	-
aranç (dava)	-
arançlı (davalı)	-
artam (meziyet)	-
ası (fayda, menfaat)	-
asılan- (faydalan-, istifade et-)	+
ata- (nasb et-)	+
bağlanç (din)	-
bağlantı (nakarat)	+
bağnazlık (taassup)	+
balığ (şehir)	-
basman (tâbi)	-
batır (kahraman)	+ [GTS: batur / <i>eskimiş</i>]
bayık (hak)	-
baylaş- (zenginleş-)	-
bediz (resim)	-
bedizci (ressam)	-
betik (kitap)	+
betlek (defter)	-
biçimcilik (formalism)	+

bider (tohum)	-
bile-duyuş (empati)	-
bileşim (terkip)	+
bilge-sever (philosophe)	-
bilim-yurdu (üniversite)	-
bilin- (itiraf et-)	-
bilisizlik (cahillik)	+
bireysel (ferdî)	+
birim (tane)	+
boşuk (izin)	-
bölem (parti)	-
bölüm (cilt)	+
budun (halk)	+ [GTS: <i>eskimiş</i>]
buğulu (vapur)	+ [GTS: 1. Üzerinde buğu bulunan, buğulanmış, 2. Yaşlı, nemli, 3. Süzgün, dalgın bakışlı olan (göz), 4. Dokunaklı, pes (ses)]
bulgu (keşif)	+
bulgula- (keşfet-)	+
bulunç (vicdan)	-
buyurman (dictateur)	-
çaba (gayret)	+
çağrışım (tedai)	+
çalışak (laboratuar)	-
çizek (satır)	-
dayanışma (tesanüd)	+
doğal (tabii)	+
dörüt (sanat)	-
dörütmen (sanatçı)	-
durul (devlet)	-
düşünü (fikir)	-
düz-eyit (nesir)	-
ekin (kültür)	+
ekinsizlik (kültürsüzlük)	-
enezlik (zaaf)	-
ep (sebep)	-
erek (gaye)	+
erinç (rahat)	+
esin (ilham)	+
esrikleştire- (mest et-)	-
esriklik (mestlik)	+
eylem (action)	+
eylemce (fiil)	-
eylemsiz (passif)	+
gereksinme (ihtiyaç)	+
gerelti (perde)	+
giz (sır)	+

gökçe-yazın (edebiyat)	+
gönüç (nimet)	+ [GTS: gönç halk ağzında]
görevmen (memur)	-
görey (manzara)	-
görmük (tiyatro)	-
görüt (idéé)	-
gözgü (ayna)	+ [GTS: eskimiş]
günü (haset)	+ [GTS: halk ağzında]
içerinç (rahat)	-
igcil (sakat)	-
ilginç (interessant)	+
ilinç (interessant)	-
ilkyaz (bahar)	+
ingin (nezle)	+
kaçan (ne zaman)	-
kakavan (papağan)	+ [GTS: sıfat Kendini beğenmiş, sevimsiz, düşüncesiz, bilgisiz, budala]
kesinleme (affirmation)	+
kıyı (lahza)	-
kısıevi (hapishane)	-
kıyın (ceza)	+ [GTS: halk ağzında. Güçlü bir kimsenin yasaya veya vicdana aykırı olarak başkasını uğrattığı kötü durum, zulüm.]
kızındır- (teşvik et-)	-
kirtin- (itiraf et-)	-
konuşu (konferans)	+
koşul (şart)	+
köğük (mısra)	-
kuram (nazariye)	+
kuramcı (nazariyeci)	+
kuramsal (nazarî)	+
kurgu (hayal)	+
kurgu gücü (imagination)	-
kurgul (hayalî)	-
kurgula- (hayal et-)	+ [GTS: 1. -i Parçaları belli bir plana göre düzenlemek, konuları sıraya sokmak 2. -i Bir filmin değişik yerlerde çekilen bölümlerini bir bütün oluşturmak için birleştirmek, montajlamak.]
kurma gücü (hayal kuvveti)	-[GTS: hayal gücü]
nen (şey)	-
nesnellik (objektivite)	+
od (ateş)	+ [GTS. eskimiş]
okuşlu (akıllı)	-

ortaklamacı (communiste)	-
ortaklamacılık (communisme)	-
öğ / öy (zaman / vakit)	-
öge (unsur)	+ [GTS: öge]
öğrence (ders)	+
öke (dâhi)	+
öldürmen (cellat)	-
önüt (lider)	-
öykün- (taklit et-)	+
öykünme (taklit)	+
özdenlik (samimiyet)	+
özge-ağız (avukat)	-
özgünlük (originalite)	+
özgür koşuk (serbest nazım)	-
sağ-beğeni (zevk-i selim)	+
sağın (hekim)	+ [GTS: 1. <i>sıfat, felsefe Doğruluk kuralına uygun olan.</i> 2. <i>sıfat Sözü'n anlatılmak istenene tam karşılık olması, tam uygun düşmesi niteliği, sahih: Sağın anlatım.]</i>
sağınlık (tıp)	-
sağ-töre (ahlak)	+
sağ-yazı (imlâ)	-
salkı (haber)	-
sapta- (ispat et-)	+ [GTS: 1. <i>-i Bir şeyi belirgin kılmak, tespit etmek.</i> 2. <i>-i Bir şeyi sağlam bir biçimde yerleştirmek, oynamaz duruma getirmek, tespit etmek.</i>]
satak (pazar)	-
sav (iddia)	+
sayış (hesap)	+
sayrı (hasta)	+ [GTS: <i>eskimiş</i>]
sayrılar yurdu (hastahane)	+/- [GTS: <i>sayrılarevi</i>]
sayrılık (hastalık)	+
seçiklik (vüzuh)	-
selik (kibar)	-
sevince (müjde)	-
sın (suret)	-
sizin- (şüphe et-)	-
sizin (şüphe)	-
sizinlenme (şüphelenme)	-
sorun (mesele)	+
soyut (abstrait)	+
soy-yapıt (klasik)	-
söydeşi (yani)	-
suözü (hydrogene)	-

tamu (cehennem)	+ [GTS: <i>eskimiş</i> , din bilgisi, Soğdca]
tanrıgan (rahip)	-
tanrıl (ilahî)	-
tansık (hayran)	+ [GTS: <i>eskimiş</i> İnsan aklının alamayacağı, şaşırtıcı, olağanüstü olay, mucize]
tansıkla- (hayran ol-)	-
tansıklık (hayranlık)	-
tapa (rağmen)	-
tapla- (kabul et-)	-
tellim (daima)	-
tın (can)	-
tike (cüz)	+ [GTS: <i>halk ağzında</i>]
tilcik (kelime)	-
tin (ruh)	+
tinbilimsel (psychologique)	-
toplumcu (sosyalist)	+
turasız (imzasız)	-
tükeli (tamamıyla)	-
tüp (asıl)	-
türeti (keşif, icat)	-
türetme gücü (invention)	-
tüz (halk)	-
tüzce (hak)	-
tüze (adalet, hukuk)	+
tüzesizlik (adaletsizlik)	-
uçmak (cennet)	+ [GTS: <i>eskimiş</i> , din bilgisi, Soğdca <i>uşmağ</i>]
uğraş (meslek)	+
usul (aklı)	-
utku (zafer)	+
uyak (kafiye)	+
uyruk (ırk)	+
uza (tarih)	-
uza-bilig (tarih)	-
uza-bilikçi (tarihçi)	-
uzak-konuşur (telefon)	-
uza-yazarı (tarih yazarı)	-
uzun-öykü (roman)	-
üycük (beyit)	-
üz (sayfa)	-
varsayım (hypothese)	+
yadsı- (inkâr et-)	+
yağı (düşman)	+ [GTS: <i>eskimiş</i>]
yakarı (dua)	+
yalın (sade)	+
yalınç (basit)	+

yalınlık (basitlik)	+
yanar- (iltifat et-)	-
yapça (fiil)	-
yapıt (eser)	+
yapman (auteur)	-
yazak (kalem)	-
yazın uza biliği (edebiyat tarih)	-
yazıncı (edebiyatçı)	+
yeğle- (tercih et-)	+
yeğnise- (hafifse-)	+ [GTS: halk ağzında]
yengi (galibiyet)	+
yenilgi (mağlubiyet)	+
yetkinlik (mükemmellik)	+
yılkı (hayvan)	+
yır (şiiir)	+ [GTS: halk ağzında]
yır kalıdı (şiiir havası)	-
yin (vücut)	-
yöntemsiz (usulsüz)	+
yüce- (zorla-)	-
yüküm (mecburiyet)	+
yükümlü (mecbur)	+

Tablo-1

2.1. Ödünçlemelerin kökeni açısından görünümüleri

Ataç'ın güncelerinde belirlenen 215 sözcüğe, Türkçeleştirilen ödünçlemelerin kökeni açısından bakıldığında bu sözlerin daha çok Arapça, Farsça ve Fransızcadan ödünçlemeler olduğu görülür: *Dikkat, dünya, kusur, kağıt, asil, ahlak, hile, zihin, hazır, dava, meziyet, menfaat, fayda, taassup, resim, terkîp, ferdî, tane, izin; formalism, empati, üniversite, laboratuvar, kültür, action, tiyatro, imagination, klasik, sosyalist, telefon, roman* vb. Bunların dışında sıklıkla Arapça, Farsça kökenli sözlerin Türkçenin türetme eklerinden +*LA-*, +*II*, +*III*, +*CI*, +*sIz* ile türetilmiş ya da *et-*, *ol-* yardımcı fiilleriyle birleşik sözcük hâline getirilmiş karma biçimler için de karşılıklar oluşturulduğu görülür: *Hazırlan-, hatırlat-, faydalan-, zenginleş-; cahillik, akıllı, hayranlık, imzasız, edebiyatçı; dikkat et-, itiraf et-, teşvik et-, hayran ol-, tercih et* vb.

2.2. Yeni öğelerin yapı özellikleri açısından görünümüleri

Güncelerde belirlenen sözlere yapı özellikleri açısından bakıldığında yeni sözlerin basit, türemiş ve birleşik yapıdan oluştuğu görülmektedir.

Basit yapıdan oluşanlar: *Al, an, ası, balığ, bediz, çaba, ep, giz, nen, od, öğ / öy, öğe, öke, sav, sın, tamu, tellim, tın, tike, tin, tüp, tüz, üz, yır, yin* vb.

Türetme yoluyla oluşanlar: Türetme yoluyla oluşturulan sözlerde ise daha çok +*LA-* biçim birimiyle oluşturulan fiil gövdelerine rastlanırken, +*CI* / +*CU*, +*III* / +*IUk*, +*II* / +*IU*, +*sIz* / +*sUz*, -*Ak*, -*ç*, -*mAn*, -*m*, -*n*, -*tl* gibi isimden isim veya fiilden isim türeten biçim birimlerle de isim gövdeleri oluşturulmuştur: *Abayla-, anıklan-, asılan-, baylaş-, bulgula-, tansıkla-, yeğle-; aranç, artam, bağlanç, bağlantı, betlek, biçimcilik, bilisizlik, bireysel, bölem, buğulu, bulunç, buyurman, çalışak, eylem, görevmen, görey, görmük, gözgü, ingin, kuram, kurgul, ortaklamacı, öğrence, öldürmen, satak, sayrılık, seçiklik, turasız, utku, uyak, yakarı, yapça, yazak, yazıncı, yengi* vb.

Birleştirme yoluyla oluşanlar: Güncelerde kullanılan birleştirme yoluyla oluşturulan yeni öğelerin sözdizimsel olarak daha çok isim ve sıfat tamlamalarından oluştuğu görülmektedir. Birleştirme yoluyla oluşturulan bazı sözlerin birleşik yazıldığı, bazılarının ayrı yazıldığı, bazı sözlerde ise

birleşigi oluşturan sözler arasına kısa çizgi konulduğu görülmektedir: *Acun bükesi, bilim-yurdu, kısıevi, kurgu gücü, sayrılar yurdu, uza-yazarı, içerinç; ak saz, aksoy, aktöre, gökçe-yazın, ilkyaz, özgür koşuk, sağ-beğeni, sağ-töre, sağ-yazı, uzun-öykü; alt-koyum / varsayım, bile-duyuş, düz-eyit, soy-yapıt vb.* Ataç'ın kullandığı birleşik sözlerde renk adlarından *ak, gökçe* ile oluşturulan *aktöre, aksoy, gökçe-yazın* sözleri ve *sağ* ile oluşturulan *sağ-beğeni, sağ-töre, sağ-yazı* birleşikleri, kültürel bağlamda *ak, gökçe* ve *sağ* sözlerine yüklenen anlamlar bakımından dikkat çekicidir.

2.3. GTS'teki görünümüleri açısından yeni öğeler

Güncelerde kullanılan yeni öğeler, sözlükselleşme aşamalarından yerleşikleşme aşamasını tamamlayarak sözlük birim olarak GTS'te yer alıp almama durumuna göre değerlendirildiğinde, güncelerde belirlenen 215 sözden 101'inin sözlük birim olarak GTS'te yer aldığı görülmüş; 114 söze ise GTS'te rastlanmamıştır.

GTS'te yer alanlar: Güncelerde belirlenen “*acun, aktöre, al, an, anık, anıkla-, asılan-, ata-, bağlantı, bağnazlık, batır (batur), betik, biçimcilik, bileşim, bilisizlik, bireysel, birim, bölüm, budun, buğulu, bulgu, bulgula-, çaba, çağrışım, dayanışma, doğal, ekin, erek, erinç, esin, esriklik, eylem, eylemsiz, gereksinme, gerelti, giz, gökçe-yazın, gönüç (gönç), gözgü, günü, ilginç, ilkyaz, ingin, kakavan, kıyın, konusu, koşul, kuram, kuramcı, kuramsal, kurgu, kurgula-, nesnellik, od, öge (öge), öğrence, öke, öykün-, öykünme, özdenlik, özgünlük, sağ-beğeni, sağın, sağ-töre, sapta-, sav, sayış, sayrı, sayrılar yurdu (sayrılarevi), sayrılık, sorun, soyut, tamu, tansık, tike, tin, toplumcu, tüze, uçmak, uğraş, utku, uyak, uyruk, yadsı-, yağı, yakarı, yalın, yalınç, yalınlık, yapıt, yazıncı, yeğle-, yeğnise-, yengi, yenilgi, yetkinlik, yılki, yır, yöntemsiz, yüküm, yükümlü*” sözleri GTS'te yer almaktadır.

GTS'te yer alan sözlerden “*al, anık, anıkla-, batır (batur), budun, gözgü, od, sayrı, tamu, tansık, uçmak, yağı*” “eskimiş”; “*gönüç (gönç), günü, kıyın, tike, yeğnise-, yır*” sözleri ise “halk ağzında” etiketiyle işaretlenmiştir. Bu durum aslında GTS'te sözlük birim olarak yer almasına rağmen, eskimiş ya da halk ağzında etiketini taşıyan sözlerin, ölçünlü dil konuşurları açısından, etken (aktif) söz varlığı içinde kullanımının olmadığını da göstermektedir bir bakıma.

GTS'te yer aldığı hâlde Ataç'ın kullandığı söze ya da kavrama karşılık olmayan ya da GTS'te verilen anlamlar ile Ataç'ın kullandığı anlamlar / karşılıklar açısından da farklılıklar olduğu / olabildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda Ataç'ın “vapur” için kullandığı “buğulu” sözüne GTS'te “1. Üzerinde buğu bulunan, buğulanmış, 2. Yaşlı, nemli, 3. Süzgül, dalgın bakışlı olan (göz), 4. Dokunaklı, pes (ses)” anlamlarının verildiği görülür, verilen anlamlar arasında, vapur veya bu kavramı çağrıştıracak bir karşılık yer almamaktadır. Benzer şekilde güncelerde “papağan” için kullanılan “kakavan”; “hayal et-” için kullanılan “kurgula-”; “hekim” karşılığında kullanılan “sağın”; “ispat et-” için kullanılan “sapta-” sözlerine Ataç'ın yüklediği anlamda GTS'te rastlanmaz.

GTS'te yer almayanlar: Güncelerde geçen “*abay, abayla-, acun bükesi, ağdık, ak saz, aksoy, alt-koyum, ansıt-, aranç, arançlı, artam, ası, bağlanç, balığ, basman, bayık, baylaş-, bediz, bedizci, betlek, bider, bile-duyuş, bilge-sever, bilim-yurdu, bilin- (itiraf et-), boşuk, bölem, bulunç, buyurman, çalışak, çizek, dörüt, dörütmen, durul, düşünü, düz-eyit, ekinsizlik, enezlik, ep, esrikleştire-, eylemce, görevmen, görey, görmük, görüt, içerinç, igcil, ilinç, kaçan, kıpı, kısıevi, kızındır-, kirtin-, köğük, kurgu gücü, kurgul, kurma gücü, nen, okuşlu, ortaklamacı, ortaklamacılık, öğ / öy, öldürmen, önüt, özgür koşuk, sağınlık, sağ-yazı, salkı, satak, seçiklik, selik, sevince, sın, sizin-, sizin, sizinlenme, soy-yapıt, söydeşi, suözü, tanrıgan, tanrıl, tansıkla-, tansıklık, tapa, tapla-, tellim, tın, tilcik, tinbilimsel, turasız, tükeli, tüp, türeti, türetme gücü, tüz, tüzce, tüzesizlik, usul (aklı), uza, uza-bilig, uza-bilikçi, uzak-konuşur, uza-yazarı, uzun-öykü (roman), üycük, üz, yanar-, yapça, yapman, yazak, yazın uza biliği, yır kalıdı, yin, yüce-*” sözlerine ise GTS'te rastlanmamıştır.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Nurullah Ataç'ın 1956 yılına ait güncelerinde Doğu ve Batı dillerinden geçen sözler ya da bu sözlerin ekler veya yardımcı fiillerle genişletilmiş biçimlerine karşılık olarak kullandığı sözler örnekleme dayalı olarak yapılan bu çalışmada, inceleme örneklemini oluşturan 215 sözün köken özellikleri bakımından daha çok Doğu dillerine ait ödünclemelere karşılık olarak kullanıldığı görülür. Bu çerçevede tablo-2'deki bilgiler doğrultusunda ödünclemelerin yaklaşık %67'si Doğu dillerinden, %14 'ü Batı dillerinden, %19' ise karma yapılarından oluşmaktadır:

<i>Ödünclemelerin köken özelliklerine göre</i>	<i>Sayısı</i>	<i>Oranı (%)</i>
Doğu dillerinden	143	%67
Batı dillerinden	30	%14
Türkçe ek ya da yardımcı fiille oluşan karma biçimler	42	%19
Toplam	215	%100

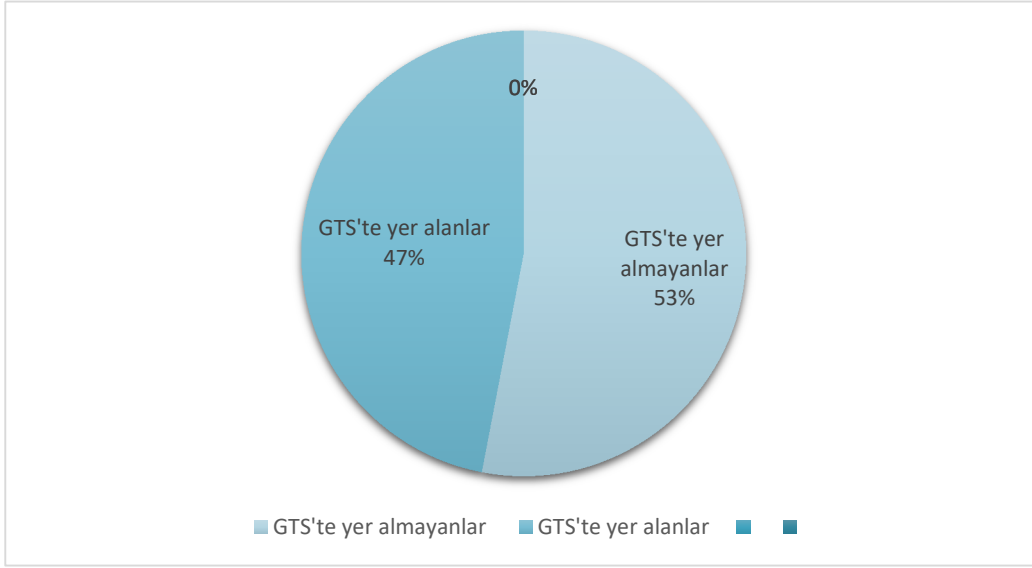
Tablo-2

Güncelerde ödünclemeler için kullanılan yeni öğelere biçim özellikleri açısından bakıldığında ilgili sözcüklerin daha çok türetme yoluyla elde edildiği gözlenmektedir. Tablo-3'teki veriler doğrultusunda 215 sözden yaklaşık %16'sı basit yapıdan oluşurken; %70'i türetme yoluyla, %14'ü ise birleştirme yoluyla oluşturulan sözlerdir:

<i>Yapı Özelliklerine göre yeni öğeler</i>	<i>Sayısı</i>	<i>Oranı (%)</i>
Basit yapıdan oluşanlar	34	%16
Türetme yoluyla oluşanlar	150	%70
Birleştirme yoluyla oluşanlar	31	%14
Toplam	215	%100

Tablo-3

Güncelerdeki yeni öğelerin sözlükselleşme süreçleri bağlamında yerleşikleşme aşamasını tamamlayabilme veya tamamlayamama durumunu görmek adına GTS'teki görünümleri gözden geçirildiğinde belirlenen 215 sözden 101'i sözlükte yer alırken; 114'üne ise rastlanmamıştır. Bu da oransal açıdan incelemeye konu olan 215 sözün yaklaşık %47'sinin dil konuşurları açısından kabul gördüğü, dolayısıyla da sözlükselleşme aşamalarından yerleşikleşme sürecini tamamlayarak sözlük birime dönüştüğünü gösteren bir tablo ortaya çıkarmaktadır:

Güncelerde belirlenen sözlerin yaklaşık %47'sini oluşturan ve GTS'te sözlük birim olarak yer bulan 101 sözden 12'sine “eskimiş”, 6'sına ise “halk ağzında” etiketiyle yer verilmiştir. Bu durum bir bakıma GTS'te sözlük birim olarak yer almasına rağmen bu sözlerden bir kısmının ağızlara özgü söz varlığı içinde, bir kısmının ise etken (aktif) söz varlığının dışında kalan sözler olduğu sonucunu göstermektedir. Bu çerçevede belirlenen 101 sözden sadece 83'ünün genel söz varlığı içinde yer aldığını söylemek mümkündür:

<i>GTS'te yer alanlar</i>	<i>Sayısı</i>	<i>Oranı (%)</i>
Eskimiş	12	%12
Halk ağzında	6	%6
Diğer [genel söz varlığı]	83	%82
Toplam	101	%100

Tablo-4

Bu çalışmanın sonucunda “GTS özelinde güncelerde belirlenen sözlerin yarıdan fazlası (%53) neden sözlük birime dönüşmemiştir?” sorusu sorulabilir. Bu sorunun cevabını Bozkurt'un ifade ettiği gibi yeni ögenin yerleşikleşmesinde “*kullanım sıklığı, dikkat çekmeme, kullanıcıların ve durumların çeşitliliği, anlam ve biçimlerin üretilmesi, kavramın dayanıklılığı*” gibi etkenlerde aramak gerekecektir (2017: 53-56). Nurullah Ataç'ın 1956 yılına ait güncelerinde ödünçlemelere karşılık olarak kullandığı sözlerin yaklaşık %47'si, aradan geçen 65 yıllık süreçte zaman direnci gösterip genel dil kullanıcısının benimsemesiyle yerleşikleşme aşamasını tamamlayıp GTS'te sözlük birim olarak yer almıştır.

KAYNAKÇA

- Ataç, N. (2000). *Günce 1956-1957*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın Satar, N. (2014). “Mahremiyet Bölgesinde Kişilik İnşası: Günlüklerin Türsel Özellikleri ve Tarihi Gelişimi”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/6 Spring 2014*, p. 117-132.
- Bezirci, A. (1998). *Nurullah Ataç*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bozkurt, F. (2017). *Sözlükselleşme: Genel Sözlükler İçin Sözlük Birim Seçimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

GTS: *Güncel Türkçe Sözlük*. www.tdk.gov.tr. Erişim tarihi: 07.02.2021.

İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, S. (2013). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Kurdakul, Ş. (1987). *Çağdaş Türk Edebiyatı-Cumhuriyet Dönemi*. İstanbul: Broy Yayınları.

Levend, A.S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: TDK Yayınları.

Özcan Gönülal, Y. (2011). “Dil-Toplum İlişkisi Açısından Türkiye’de 1940 Sonrası Dil Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011*, p. 1127-1137.

Özdemir, M., Süğümlü, Ü. (2013) “Dilde Sadeleşme Ve Dil Akademisi Tartışmaları: Türk Dili Dergisi (1976)”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013*, p. 2269-2295.

Tekin, T. (1958). Ataç’ın Dilciliği ve Tilcikleri. *Türk Dili VII, 80 (Mayıs-1958)*, s.408-413.

Torun, Y. (2009). *Nurullah Ataç’ın Denemelerinde Devrik Yapılar*. Ankara: TDK Yayınları.